

Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi

The Journal of International Social Research

Cilt: 7 Sayı: 31 Volume: 7 Issue: 31

www.sosyalarastirmalar.com Issn: 1307-9581

**KIBRIS TÜRK TARİHİ İÇERİSİNDE KIBRIS TÜRK MATBAACILIĞININ
DOĞUŞU, GEÇİRDİĞİ MODERNLEŞME AŞAMALARI VE BU
AŞAMALARIN KIBRIS TÜRK TOPLUMUNA ETKİLERİ ÜZERİNE BİR
DENEME**

***THE ORIGINS OF THE TURKISH CYPRIOT PRINTING, THE STAGES OF
ITS MODERNIZATION PROCESS AND AN EXPERIMENTAL STUDY ON
THE EFFECTS OF THESE STAGES ON THE TURKISH CYPRIOT
COMMUNITY IN THE HISTORY OF CYPRUS***

Pınar GÜRÇİNAR*

Öz

Kıbrıs Türk Tarihinde modernleşme süreciyle aynı paralelde gelişen basın-yayın faaliyetleri büyük bir öneme sahiptir. Modernleşmenin en önemli göstergelerinden birisi matbaadır. Kıbrıs Türk Tarihinde matbaacılık; önceleri, günümüzdeki gibi ticari amaçlarla değil Rum milliyetçiliğine karşı kendilerini savunma isteğinden ve amacından yola çıkılarak doğmuş olan bir sektördür. Özellikle 1878 yılından sonra ortaya çıkmaya başlayan Kıbrıs Türk matbaacılığı, ekonomik olarak çok zorlu koşullarla boğuşmuştur. Bu ekonomik sıkıntılardan dolayı matbaa, kendi alanındaki teknolojik çoğu yenilikleri takip edilemese de; Kıbrıs Türk milliyetçiliğini Rumlara karşı ayakta tutmayı başarmıştır. Bu çalışmanın amacı; çeşitli kitaplardan yapılan alıntılarla birlikte, Kıbrıs Türk matbaacılığının geçirdiği zorlu koşulları ortaya koymaktır. Bu çalışmada Matbaanın geçirdiği modernleşme çabalarını ortaya koymak ve bu çabaların Kıbrıs Türk toplumuna yansımaları tartışılmaya çalışılmıştır. Çalışma deneme niteliği taşımaktadır.

Anahtar Kelimeler: Kıbrıs Türk Tarihinde Matbaa, Matbaacılık, Modernleşme, Kıbrıs Türk Toplumunu.

Abstract

TurkishCypriotprintingpressandpublicationactivitieswhichhavebeenprocessing in linewiththeirmodernizationprocess has a greatimportance in thehistory of TurkishCypriots. Printing is one of themostimportantindicators of modernization. Unlike today, TurkishCypriotprintingsectorinitially had startedaftertheyear of 1878 withobjectives of self-defenseagainstGreeknationalismratherthanhavingcommercialpurposes. TurkishCypriotprintingpresssucceededtokeepafloatTurkishCypriotnationalismagainsttheGreeks, evenif it could not followthetechnologicalinnovations in thefield. ThisresearchaimstorevealthedifficultconditionswhichCyprusTurkishprintingpress had experiencedwithquotationsfromvariousbooks. I haveattemptedto in thisstudyillustratethetoughstagesthatCyprusTurkishprintinfpresswentthroughandtodiscuss how thesereflected on theTurkishCypriotCommunity. This is an experimentalstudy

Keywords: TurkishCypriot Printing History, PrintingPress, Modernization, TurkishCypriotCommunity.

* Yakın Doğu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İletişim Fakültesi, Medya Çalışmaları A.B.D.

GİRİŞ:

Kıbrıs Türk tarihinde matbaacılık, dünyada matbaacılığın doğuşundan yaklaşık 300 yıl sonra ortaya çıkmış olsa da, kendi serüveni bakımından, dünya matbaacılık tarihinin seyriyle benzerlikler taşımaktadır. Matbaacılık tarihi, ekonomi politik bir tarihtir. Dünyada ilk matbaalar Avrupa kıtasının ticaret hayatının yoğun yerlerinde belirmiştir. Endüstriyel girişimcileri önceleyen tüccarlar, ekonomik fırsatları kollamak, piyasadaki hareketlerden haberdar olmak; dolayısıyla bunlara ilişkin bilgilere erişmek zorundaydılar. Bu durum, ticaret sınıfını iletişime bağlı ve muhtaç kılıyordu (Briggs ve Burke, 2004). Gelişen ticaret piyasası ve ticaretle iştigal halindeki sınıfsal çıkarları, devrimsel dönüşümleri beraberinde getirecek politik transformasyonu da olgunlaştırmıştır. Milliyetçi fikirlerin yaygınlaşması ulus devlet modeline geçişin sağlanmasında, ticaret hayatında ihtiyaç duyulan bilgileri toparlayıp satmak üzere 17'nci yüzyıldan itibaren sahnesine çıkmaya başlayan; 18'inci yüzyıla doğru giderek politik bir görünüm kazanan matbaaların etkisi büyüktür. Dünya siyasi tarihi bakımından çok önemli alt üst oluşlara sahne olan 18'inci yüzyılda, matbaacılık ve gazetecilik de politik bir çabanın adıdır. Endüstriyel üretimin önem kazandığı, sanayi kapitalizminin geliştiği 19'uncu yüzyılla birlikte matbaacılık ve gazetecilik amaçları ciddi olarak farklılaşmaya başlamıştır. İlk yıllarında mütevazı gelir elde etmeye yarayan; ardından politik kavganın fikrîsel mecrasına dönüşerek kâr hesaplarını dışlayan bir uğraşı haline alan matbaacılık ve gazetecilik, artık endüstriyel bir işe dönüşmeye başlamıştır. Hem teknolojinin sunduğu yeni olanaklardan yararlanan hem de yenisosyo-ekonomik koşullarda piyasadaki cezbedici bir ilgi görmeye başlayan matbaalar ve gazeteler, hızla semiren sermaye sahipleri için son derece davetkâr bir alan haline gelmiştir.

Avrupa başta olmak üzere matbaacılık ve gazetecilik konusunda birkaç yüzyıllık deneyime sahip yerlerde bu dönüşüm yaşanırken, Kıbrıs Türk tarihinde henüz geleneksel üretim ilişkileri geçerliydi. Yine de 19'uncu yüzyıl, Kıbrıs'taki toplumsal yaşamın dönüşmesi bakımından da önemli bir yüzyıldır. Adada yaşayan Rumlar, Yunanistan üzerinden Avrupa'daki siyasi hareketlerden esinlenmiş, milliyetçi bir söylem inşa etmeye başlamışlardı. Osmanlı idaresinde adada ticaretle uğraşan kesimin önemli bir bölümünü Rumlar oluşturuyordu. Osmanlı yönetimi, adayı 1878'de İngilizler'e bıraktıktan sonra Rumlar arasındaki milliyetçi hareketlilik iyice belirginleşmiş; ticaret sınıfının da önemli katkılarıyla siyasi bir mücadele başlatılmıştı. Kıbrıs'ta matbaacılık ve Kıbrıs'ta özellikle matbaacılığı ortaya çıkaran gazetecilik faaliyetleri, adada milliyetçi fikirlerin filizlendiği kapitalist döneme geçiş

aşamasında doğmuştur. Özellikle Rumlar, geleneksel toplum yapısının çözülmeye ve kapitalizmin öngörünümünün ortaya çıkmaya başladığı bu dönemde yayıncılık faaliyetlerine yoğun bir şekilde girişmişlerdi. Kısa sürede çok sayıda Rumca gazete çıkarılmış ve bunların neredeyse tamamı milliyetçi görüşler dile getirmeye başlamışlardı. Kıbrıs'ta değişim Türk toplumu için de başlamıştı. Fakat, bu daha yavaş seyreten bir değişimdi. Adanın İngilizler'e kiralanmasını, Osmanlı yönetiminin bir kararı olduğu için sorgulamakta istekli davranmayan padişaha bağlı Kıbrıslı Türkler, siyasi olarak kendilerini harekete geçirecek örgütlülükten de yoksundu. Keza ticaretle uğraşan Türk sayısı çok fazla değildi. Buna karşın, Rumlar'dan daha geç olmakla birlikte, ticaretle uğraşan bir grup aydınının çabasıyla Kıbrıs Türk matbaacılığının ve gazeteciliğinin temelleri atılmıştır (Hüdaoğlu, 2009).

Modernleşmenin muhayyel kökleri 19'uncu yüzyıl sonlarına uzanmaktadır. Küçük aydın öbekleri, Osmanlı sonrası dönemde yoğunlaşan milliyetçi Rum tazyiki karşısında, ticaretin gelişmesini ve eğitimin yaygınlaşmasını elzem sayan bir toplumsal tekamül muhayillesi geliştirmişlerdi. Böylece zihinsel alt yapısı oluşan modernleşmenin, güçlü bir pratik yönelim haline almasıyla, esas olarak 1974'ten sonra gerçekleşmiştir. Rumlar'dan yalıtılmış müstakil yeni yapı, 'ulusal' nitelikli pazar işlevi görmüş ve ticaret sınıfının semirip güçlenmesine yaramıştır. Türkiye'deki liberal ekonomi anlayışından mülahazalarla serbest piyasacı açılımların tahkim ettiği tecimsel ortam, toplumsal altüst oluşlara kaynaklık etmiştir (Hüdaoğlu, 2007).

1878 sonrasında toplum içinde gerek Osmanlı'daki gelişmelerden etkilenen ve ideolojik izler taşıyan fikrîsel ayrışmalar oluşmaya başlamış, gerekse Rum toplumunun ilerlettiği enosis mücadelesine yönelik tepkisellikten beslenen bir eylemlilik hali doğmuştu. Örgütlerin kurulduğu, hatta siyasi parti denemelerine girildiği bu dönemde çeşitli mitingler tertiplenmiş, kampanyalar düzenlenmiş ve böylece sokak ve özellikle kahvehaneler siyasi mücadele alanına dönüşmeye başlamıştı. Burada karşımıza çıkan en önemli araç matbaadır. Kıbrıslıların, ada coğrafyası üzerinde matbaa makinesiyle ilk tanışmaları, İngiliz Sömürge Yönetimiyle birlikte başlar. Kıbrıs'ın İngilizler tarafından (1878) kiralanmasından ve İngiliz bayrağının Baf Kapısı'nda (12 Temmuz 1878) göndere çekilmesinden bir hafta gibi kısa süre sonra, Kıbrıs'ta, ilk baskı makinesi dönmeye ve sömürge yönetiminin resmi yayın organı olan "The Cyprus Gazette'yi" (*Ceride-i Resmîye-i Kıbrıs*) basmaya başlar. Resmi Gazete (*The Cyprus Gazette'yi*) Türkçe, Rumca ve İngilizce olmak üzere üç ayrı dilde önceleri iki haftada bir, daha sonraları ise haftada bir olmak üzere Kıbrıs Cumhuriyeti'nin kurulduğu 1960 yılına değin, kesintisiz yayınlanır (Dedeçay, 1989: 19). Kıbrıslı Türklerde ilk matbaacılık ticari işler yapma ihtiyacından

değil, Kıbrıslı Rumlara karşı bir gazete yayınlama isteminden kurulmuştur.

1974 öncesi dönemde özellikle Kahvehaneler, sokaklar ve meydanlar toplumsal olarak önemli yerleri oluşturmaktaydı. İnsanlar, bu kamusal alanlarda buluşup görüşlerini ve düşüncelerini paylaşıyorlardı. Bu alanlar siyaset hayatı açısından da çok önemli bir yer tutmaktaydı. Bu alanlar 1974'ten sonra (ve hatta günümüzde de) başlayan yeni toplumsal dönemde siyasetin merkezi olmaya devam etmiştir. Hatta buralardaki politik hareketlilik, siyaset rekabeti nedeniyle daha da canlanmıştır. Fakat yeni koşullar, yeni toplumsal biçimlenmelere yol açıyordu. Ekonomik, sosyal ve kültürel farklılaşmaların yanı sıra politikada da evrilme işaretleri başgöstermişti. Bir bakıma siyaset de, diğer alanlar gibi tecimselleşme temayülünün ağına takılmıştı. Yine de tecimselliğin etkilerinin güçlü bir şekilde hissedilmesi için aradan biraz daha zamanın geçmesi gerekmiştir. 1990'lı yıllarla birlikte geleneksel siyaset anlayış ve yöntemleri anakronik hale getiren yeni bir ortam oluşmuştur. Bu ortam, tecimsel koşulların iyice kıvamını bulmuş olmasının sonucuydu. Siyaset alanında görülen bu tecimsellik, matbaacılık alanında da görülmüştü (Hüdaoğlu, 2009).

1974'ten sonra adanın kuzeyinde müstakil bir yaşam kuran Kıbrıslı Türkler, toplumsal dönüşüm halindeydiler. Bu dönüşüm, geleneksel yaşam formlarının yenileriyle ikamesine neden olmaktadır. Ticaret ağırlıklı ekonomik aktiviteler yoluyla sağlanan servet birikimi, Kıbrıs Türk toplumunun modernleşmesine aralanan kapı durumundadır. Bu gelişme, senkronize yönelimlerle bütünlenmektedir. Bu senkronize yönelimlerin en başında da Kıbrıs Türk Toplumunu bir arada tutan ve birbirlerinden haberdar olmalarını sağlayan matbaa ve geçirdiği gelişimler en başta gelmektedir. Kıbrıs Türk Tarihi içerisinde, Kıbrıs Türk matbaacılığının geçirdiği evrimler, modernleşmeyi haber veren farklılaşmalarla yüklüdür. İşte bu çalışmada amaçlanan; Kıbrıs Türk tarihi içerisinde matbaacılığın modernleşme çabalarının neler olduğunu ortaya koyarak; bu çabaların Kıbrıs Türk toplumuna yansımalarını ortaya koymaktır.

1974 sonrasında giderek etkisini daha fazla hissettiren kapitalistleşme süreci, geleneksel temelli toplumun kalkınması ve modernleşmesi olan Kıbrıs Türk basını ve matbaacılığını da dönüştürmektedir. Özellikle ticaret piyasasındaki hareketlilik, matbaacılığı, kâr amacı taşımadan, toplumun dönüşmesi için yürütülen bir fakir faaliyeti olmaktan uzaklaştırıp piyasa yönelimli bir meslek haline getirmektedir. 1990'lı yılların sonlarında özel radyo ve televizyon yayıncılığının başlamasıyla, 'Kıbrıs Türk basını', 'Kıbrıs Türk medyası'na dönüşmüştür. Bu yıllarda, 100 yıllık siyaset basın geleneğinin sonunu haber veren tecimsel

doğumlar gerçekleşmiştir. Patron gazeteciliği, apolitikleşme sinyalleri vermeye başlayan kalabalıklardan büyük ilgi görünce, sayıca çok olan siyasal gazeteler birden bire, anakronik ve etkisiz mevkuteler durumuna düşmüşlerdir. Kuzey Kıbrıs'ta artık bir medya piyasası oluştuğunu söylemek mümkündür. Ülkede halen 13 günlük gazete, 11 televizyon kanalı, 28 radyo istasyonu, 4 haber ajansı, 26 reklam ajansı ve çok sayıda internet portalı ile çeşitli dergiler bulunmaktadır. Medyadaki sahiplik yapısı da belirgin olarak farklılaşmaktadır. Büyük sermayeli işadamlarının, Alana yönelik ilgileri ve yatırımları artmaktadır. Buna bağlı olarak gazette sahipliği ile fakir işçiliği kavramları birbirinden kopma aşamasındadır. Okuyucular da dönüşümü kolaylaştıran yeni yönelimlere sahiptirler. "Tarafsızlık" çağrılarını giderek güçlenmekte ve siyasal angajmanlı yayıncılık "güvenilmez" addedilmektedir. Satış artırmaya yönelik pazarlama hamleleri oldukça yaygındır. Promosyon uygulamaları ve magazin içerikteki payının artması dikkat çekicidir. Ayrıca renkli baskı ve yayının eklerle takviyesi, tiraj amaçlı yönelimler olarak öne çıkmaktadır.

Çalışmamızda uzun uzun bu gelişmelerden bahsedilmeyecektir. Çalışmamızın konusu, Kıbrıs Türk Matbaacılığı'nın, Kıbrıs Tarihi içerisinde geçirmiş olduğu modernleşme çabaları ve bu çabaların Kıbrıs Türk toplumu üzerindeki yansımaları üzerinde önemle durulmuştur. Dikkate alınan yıllar ise 1878, yani sömürge yönetimindeki yıllardır ve bu yıllarda meydana gelen oluşumlardır.

Kıbrıs'ta Matbaa ve Türk Matbaacılığı

Kıbrıslıların, ada coğrafyası üzerinde matbaa makinesiyle ilk tanışmaları, İngiliz Sömürge Yönetimiyle birlikte başlar. Kıbrıs'ın İngilizler tarafından (1878) kiralınmasından ve İngiliz bayrağının Baf Kapısı'nda (12 Temmuz 1878) göndere çekilmesinden bir hafta gibi kısa süre sonra, Kıbrıs'ta ilk baskı makinesi dönmeye ve sömürge yönetiminin resmi yayın organı olan "The Cyprus Gazette'yi" (Ceride-i Resmîye-i Kıbrıs) basmaya başlar. Resmi Gazete (The Cyprus Gazette'yi) Türkçe, Rumca ve İngilizce olmak üzere üç ayrı dilde önceleri iki haftada bir, daha sonraları ise haftada bir olmak üzere Kıbrıs Cumhuriyeti'nin kurulduğu 1960 yılına değin, kesintisiz yayınlanır (Dedeçay, 1988: 19).

Matbaa makinesinin sömürge yönetimiyle birlikte Kıbrıs'a gelmesinden bir ay sonra, ilk özel teşebbüs matbaa makinesi Larnaka'da (Henry S. KingandCo.) kurulur ve o da ilk sayısı 29 Ağustos 1878 olmak üzere "Cyprus" gazetesini basmaya başlar ki, bu gazete de Kıbrıslıların ilk özel gazetesi olur. Çok geçmez, bir yıl sonra da "Neon Kition" adlı Rumca gazeteyi basmak üzere yine Larnaka'da, yeni bir matbaa kurulur. 1889 yılına baktığımızda, Saded gazetesinin yayınlanmaya başladığını görüyoruz. Yayıncısının Ermeni olması

nedeniyle, İlk Türk gazetesi olarak kabul edilebilir mi, edilemez mi noktasında tartışma konusu olan Sadedsonuçta henüz Kıbrıslı Türklere ait bir matbaa makinesi bulunmadığından Rum matbaalarında Eski Türkçe olarak dizilip basılmakta ve okurlarına bu koşullarda ulaşmakta idi(Hüdaoğlu, 2009).

Saded'in yayın hayatından ayrılmasından iki yıl sonra (25 Aralık 1891), bu kez Hacı DervişTüccarbaşöncülüğündeki Zaman gazetesi, Kıbrıslı Türklerin basın yaşamına girer. Bu girişim, Kıbrıslı Türklerin ilk matbaa makinesinin sahibi olmalarını da beraberinde getirir. Kıbrıslı Türklerin kendilerine ait bir matbaaya ilk kez nasıl sahip olduklarının öyküsü ise, okullarımızda okutulan ders kitabında şöyle anlatılır (Kıbrıs Tarihi, 1985: 162-164):

“Osmanlı Kiraathanesi ve Zaman Gazetesi: İngiliz idaresiyle birlikte ada Türkleri hızla üçüncü sıraya itildi. Bunu fark eden Türkler arasında bir ‘Siyasal Denetleme’ başladı. Bu demetin adı Osmanlı Kiraathanesi’dir. Osmanlı Kiraathanesi bir kulüptür, siyasi parti niteliği taşımaz. Gizli örgütlenme yapmaz. Yıllar önce kurulan Kipriyakos Silagos’a (Rum Kiraathanesi) bir tepkidir. Tüzüğü ve kayıtlı üyeleri yoktur, yalnızca bir demetlenmedir. Adanın geleceği hakkında duydukları tedirginliği düşünmek için Türk aydınlarını bir araya getiren yerin adıdır. Bu Kiraathane Lefkoşa’da, bugünkü Atatürk Meydanı’ndaydı.

Osmanlı Kiraathanesi’nin ileri gelenleri; söz, sohbet ve dertleşmekle İngiliz idaresi altındaki Türklerin hem siyasi hem ekonomik hem de sosyal alandaki kötü gidişatına dur diyemeyeceklerinin bilincinde olduklarından bir gazete çıkarmaya karar verirler. Bu gazete ile Kıbrıs Türkü savunulacaktır. Kiraathanenin ileri gelenlerinden Tüccarbaşı Hacı Derviş, çevresini etkileyen bir kişidir. Gazete işini üstüne alır. Çıkarılacak gazeteyi bastıracakları bir basımevi bulamazlar. Hemen para toplanır. Herkes ortaya bir şeyler koyar. Bağış makbuzları hazırlanarak, halktan da para toplanır.

Türkçe bir gazeteyi basabilecek bir basımevi kurulur. Lefkoşa’nın Laleli Cami bölgesinde Zaman Matbaası, Osmanlı Kiraathanesi’nin sesi olur. 25 Aralık 1891’de Zaman Gazetesi’nin ilk sayısı çıkar”

Ders kitabı olarak okutulan “Kıbrıs Tarihi” isimli tarih kitabından alınan yukarıdaki okuma parçasından da anlaşıldığı gibi, Kıbrıslı Türklere ilk baskı makinesi ticari işler yapma ihtiyacından değil, Kıbrıslı Rumlara karşı bir gazete yayınlama isteminden kurulmuştur. Ayrıca bu alıntıda da açıkça anlaşılacağı gibi; kiraathaneler, kahvehaneler ve dernekler kamusal alan olarak kullanılmakta ve bu alanlarda siyasi konular veya toplumu ilgilendiren pek çok konu hakkında düşünce alışverişi yapılmaktaydı. Bu bilgi paylaşımları sadece konuşulan kamusal alandaki insanlar tarafından paylaşılmasına rağmen; matbaacılıkla birlikte bu paylaşımlar toplumun geneline yayılacaktır. Çalışmamızın ileriki bölümlerinde bu konu hakkında bolca örnek verilmiştir.

Kıbrıslı Türklere Matbaacılık Güç, Pahalı Ve Lüks Bir İştii

Kıbrıs Türk matbaacılığı ve basını üzerinde geniş araştırmada bulunan Dr. Servet Sami Dedeçay, şunları yazmıştır (Dedeçay, 1989: 20-21):

“19. Yüzyılın sonlarına doğru, Kıbrıslı Türkler için ‘matbaa kurup çalıştırmak’ veya ‘gazete yayınlamak’ gibi teknik ve sosyal bilgi gerektiren işler; çok güç, çok pahalı ve lüks addedilen işlerdi. Oysa, matbaa olmaksızın gazete yayınlamanın mümkün olmayacağı düşünülürse, Kıbrıslı Türklerin gazete yayınlaması, matbaacılığın Kıbrıslı Türkler arasında gelişip yaygınlaşmasına bağlı kalıyordu.

Hem gazetecilik hem de matbaacılık, iki ayrı ticari meslek olmasına rağmen, Kıbrıs Türk toplumu arasında, gazetecilik ile matbaacılık yaşamlarını hatta bugün bile birbirleriyle kenetlenmiş halde sürdürmek zorundadırlar. Zira Kıbrıs Türk toplumu arasında ‘gazete yayınlamanın ayrı bir meslek addedilmeyişi’ ve ‘gazete yayınlamaya daima bir matbaanın kar getirmeyen veya çok az kar getiren bir yan ürünü olarak bakışı’ gazetecilik mesleğinin, matbaacılık mesleği ile beraber yürütülmesine yol açar. Bundan ötürü de, Kıbrıs’ta yayımlanan Türkçe gazete ve dergi sayısındaki artış,1974’ten sonra yaygınlaşmaya başlayan matbaacılık mesleğine bağlı kalır.”

KIBRISLI TÜRKLERDE 1878 YILLARI İLE ORTAYA ÇIKAN MATBAACILIĞA O YILLARDA İLGİ NEDEN AZDI

Bu sorunun cevabını yine Dedeçay’ın 1991 yılı basımı olan “Kıbrıs’ta Kıbrıslı Türklere Ait Kütüphaneler Ve Kitabevleri” adlı kitabından yaptığım alıntı ile açıklamam mümkündür:

“Kıbrıs’ta 1878’den sonra ortaya çıkan ‘gazete yayınlama’ ve ‘matbaacılık’ gibi meslekler, istikbali henüz kanıtlanmamış meslekler addedildiğinden Kıbrıslı Türklerden pek azı matbaacılık veya gazete yayınlama gibi işlere heves ediyordu. Hele; Kıbrıslı Türk Halk kitlelerini oluşturan köylü, işçi ve esnafın okuma yazmasının bulunmadığı veya yok denecek kadar az olduğu; Lefkoşa’yı diğer kasabalara ve köylere bağlanacak yolların inşaatının bitmemiş olduğundan dolayı, yayınlanacak gazetenin köylere veya Baf gibi uzak kasabalara gönderilip satılmasının imkansız denecek kadar güç olduğu da göz önünde tutulunca, gazete yayınlamak veya matbaa kurmak gibi işlere pek az Kıbrıslı Türk’ün ilgi duyusunu yadırgamamak gerek. Mamafih, bu iki mesleğe duydukları ilginin azlığına rağmen, sayıları gittikçe artan Rumca ve İngilizce gazetelerin ve matbaaların başarısını gizliden gizliye izleyip imrenmemek de ellerinden gelmiyordu. Rumların matbaacılık ve yayıncılık alanındaki başarılarına Kıbrıslı Türklerin gittikçe artan imrenişine, İngiliz sömürge hükümetinin teşviki de eklenince, 1889’dan itibaren Kıbrıslı Türkler de gazete yayınlama ve matbaa kurma gibi meslekleri icra etmeye başladılar. İlk zamanlar önemini pek iyi kavrayamadıkları bu iki mesleği, İkinci Dünya Savaşı ertesine kadar, pek isteksizce ve umursamadan yürütürler.”

Kıbrıslı Türklerin İkinci Matbaası 120 Yaşında

Kıbrıslı Türklerde ilk matbaa, yukarıda da değindiğimiz gibi *Zaman* gazetesinin yayınıyla birlikte 1891'de kurulur. İkinci matbaa, yine bir gazetenin yayını amacı ile kurulur (Ünlü :28):

Zaman gazetesi yazarları, gazete içerisindeki bazı yönetim anlaşmazlıklarından dolayı *Zaman*'dan ayrılarak önce *Yeni Zaman* ardından da *Kıbrıs* gazetelerini yayınlamaya başlarlar. Bu arada, *Zaman* gazetesi kadrosunda gördüğümüz *Ahmet Tevfik Efendi* de gazeteden ayrılmış, Kıbrıslı Türklerin ilk mizah gazetesi olan *Kokonoz*'u yayınlamaya başlamıştır. Ne yazık ki geçmişe ilişkin yazılı kaynaklarımız o kadar az ki, birçok bilgiye ulaşmamız mümkün değildir. *Zaman* gazetesinden sonra ikinci bir matbaanın daha Lefkoşa'da kurulduğunu ise, *Kokonoz*'un yayın künyesinden öğreniyoruz. *Kokonoz*, ilk sayısının *Zaman* gazetesi matbaasında basıldığı bilgisini verirken, daha sonraki baskılarında künyesinde şu bilgiyi taşır: *Kıbrıs Adası'nda Lefkoşa'da Kıbrıs Matbaasında basılmıştır*.

Bundan da anlaşılıyor ki, *Zaman* gazetesini çıkaranlar ile *Kıbrıs* gazetesini çıkaranlar tümünden ayrılıyorlar ve artık Kıbrıs'ta Türkçe yayın yapabilecek iki basımevi vardır: *Zaman* ve *Kıbrıs*. Kıbrıs gazetesinin ilk sayısının 6 Mart 1893 tarihli olduğu bilindiğine göre, demek ki, Kıbrıslı Türkler olarak ikinci matbaamızın tarihsel yaşı da, içinde bulunduğumuz 2012 yılından geriye gittiğimizde 120 yıllıktr.

Ahmet Tevfik Efendi'nin Taş Baskı Matbaası

Ahmet Tevfik Efendi, Kıbrıs Türk basın tarihimize önemli bir şahsiyettir. Yayınlamış olduğu *Kokonoz* ve *Akbaba* isimli mizah dergilerinin 1898 yılında kapanması üzerine bu kez 3 Mart 1900 yılında haftalık olarak *Mirat'ı Zamangazetesini* yayınlamaya başlar. Maddi olanaksızlıklar nedeniyle birkaç kez açılıp kapanan bu gazetenin Kıbrıs Türk matbaacılığı açısından en önemli yanı *Ahmet Tevfik Efendi'nin* çaresizliklerden doğan yaratıcılığıdır. *Tevfik Efendi'nin* yazımıza konu olan yaratıcılığı, Kıbrıs Türk matbaacılık tarihinde ilk "Taş Baskı" olayını gerçekleştirmiş olmasıdır.

İsmet Konur, "*Kıbrıs Türkleri*" adlı kitabının 63. Sayfasında bu "Taş Baskı" konusuna değinerek şöyle yazar:

" *Mirat-ı Zaman*, ötekiler gibi mizahi değil, ciddi ve haftalık bir Jön Türk gazetesi idi. *Ahmet Tevfik Efendi'nin* bir matbaa kuracak parası olmadığı için, tedarik ettiği birkaç kilo harfi kendi başına diziyor ve bu harflerin üstüne ağır bir mermer bastırarak gazetesini basıyordu. *Mirat-ı Zaman'ın* ilk dört nüshası, bu taş basma ile basılmıştır."

Ahmet Tevfik Efendi'nin kurşun harfler üzerine ağır mermer bastırarak yayınlama çabası verdiği *Mirat-ı Zaman* gazetesinden altı yıl sonra, sahibinin ve

başyazarının *Hacı Mehmet Arif Bey* olduğu *Sunuhat* gazetesi yayınlanmaya başlar. *Sunuhat* gazetesinin baskı koşulları *Mirat-ı Zaman*'dan çok daha iyiydi. Çünkü hiç olmazsa *Sunuhat*'ibasacak makinenin tutup çevrilecek bir kolu vardı. *Mehmet Arif Efendi'nin* oğlu, *Profesör Ahmet Şükrü Esmerbu* baskı konusunu şöyle anlatır (Dedeçay, 1989:43):

" *Gazetemizin teknik olanakları zayıftı. Elle çevrilen bir baskı makinemiz vardı. Gazete bağlandıktan sonra, makineyi elle çevirmek için bir hamal tutardık. Zaten baskımız da bin kadar bir şeydi.*"

Dr. Hafız Cemal'in Matbaası ve Bin Kilo Harf

Kıbrıslı Türklerin sosyal tarihinde önemli bir yere sahip olan ve *Lokman Hekim* olarak da anılan Doktor *Hafız Cemal Efendi'nin* matbaacılık konusundaki duygu, düşünce ve girişimlerini; araştırmacı yazar *Harid Fedai* şöyle yazmıştır (Fedai, 1997: 12-14):

"*Doktorumuz basının halkı uyandırmada, birlik ve beraberliğe çağırmada, toplumun haklarını korumadaki etkisini iyi bilen, takdir eden birisiydi. İngiliz'in de gazetelerde yazılanlara ne kadar önem verdiğini yakından biliyordu. Doktorun tespitine göre, o günlerde Rumların 14 gazetesine karşılık bizde yalnız 2 gazete vardı ve bunlar da köylerimizin yüzde birine ancak gidiyordu. Köylüler okuyamıyor, okuyabilen öğretmenlerin bir bölümü ise okuduklarını anlamıyordu. Türkçe matbaaların yalnız harfleri vardı ve baskı işleri Rum makinelerle yapıyordu. Bu koşullarda bir gazete çıkarmak ve matbaa makinesi edinmek kendisi için kaçınılmaz olmuştu. Kaldı ki mesleği için bir dolu ilana da gereksinimi vardı. Kolları sıvar ve eniştesi *Ali Bey'i* Mısır'a gönderip bir kilo ağırlığında muhtelif harfler getirtilir. İngiltere'den de mükemmel büyük bir baskı makinesi satın alır. Bütün bu hazırlıklar bir ay içinde tamamlanır ve *İslam gazetesi* 18 Nisan 1907'de yayın yaşamına atılır" .*

*İslam gazetesi*nin ömrü ne yazık ki fazla sürmez.

Tekerlekli, Elle Çevrilen Baskı Makinesi

*İslam gazetesi*nin kapanmasından (28 Mart 1909) iki yıl sonra, *Şevket Bodamyalızade Bey'in* girişimlerinde *Vatan gazetesi* yayın yaşamına (1911) başlar. *Ahmet Taney*, babası *şevket Bodamyalızade'nin* matbaası konusunda şu bilgileri verir (Dedeçay, 1989: 44):

"*Köşkü ve balkon Ayluka Kilisesi tarafına iki katlı evimiz, Kuru Çeşme Mahallesi'nin Tabak Hilmi Efendi Sokağı'nda idi. Babam, Vatan gazetesi*ni yayınlamak için evimizin zemin katında küçük bir matbaa kurdu. Matbaa binasının ebatı 50 metre kare idi. Matbaada önceleri, sadece el makinesi, mürettiphanenin kasaları ve hurafatı eski yazı olan kurşun harfler vardı. Daha sonra, tekerlekli ve elle çevrilen büyük bir makine daha getirtilirdi ve kollu el makinesi küçük işlere kaldı. Babam bu *Vatan matbaasını* iki yıl kadar çalıştırdıktan sonra hakimliğe intisap edince, hem gazeteyi hem matbaayı kapattı (1912) ve matbaa takımını *Hasan ve Hüseyin kardeşlere* sattı. *Cengiz kardeşler* bu matbaayı *Asma*

Altı'na taşıdılar ve uzun yıllar "Cengiz Matbaası" adı altında halka hizmet verdiler."

İki Kasa Harf ve Makinesiz Mabaa

Vatan gazetesinin kapanmasından sonra, haftalık yayınlarını yürüten, yalnızca *Seyf* gazetesi kalır. Ancak, ne yazık ki *Seyf* gazetesinin hangi matbaada basıldığını bilemiyoruz.

1913 yılında gümrükten emekli *Mehmet Derviş Efendi Kıbrıs* gazetesini kendi matbaasında yayınlamaya başlar. *Kıbrıs* gazetesi aynı zamanda dönemin genç gazeteci ve matbaacılarına müretteplik öğretmede de, adeta bir okul olur.

" Bu gazete, o devrin genç gazetecilerine müretteplik öğreterek, onların yetişmesinde hayli yardımcı olmuştur. Mesela, 1920 Nisan'ında Vatan gazetesini çıkaracak olan Hüseyin Hüsnü Cengiz'in, 1912-1915 yılları arasında Kıbrıs gazetesinde müretteplik öğrendiğini kesin olarak biliyoruz" (Altay :15).

On beş günde bir yayınlanan *Kıbrıs* gazetesi de 1916 yılında kapanır. Haftalık yayınlanan *Seyfise*, zaten iki yıl önce (1914) kapanmıştı. Bu yıllar Birinci Dünya Savaşı'nın yaşandığı yıllardır. Kısacası sosyal ve ekonomik sorunlar ne matbaa çalıştırmaya ne gazete yayınlamaya olanak veren yıllardı. Kıbrıslı Türkler Birinci Dünya Savaşı'nın sona erdiği 1919 yılına değin gazetesiz kaldıkları gibi matbaasız da kalırlar.

KIBRIS TÜRK MATBAACILIĞININ MODERNLEŞME ÇABALARI:

Kıbrıs Türk Matbaacılığında Bir İsim: Mehmet Fikri

1920'li yıllarla birlikte, Kıbrıs Türk Matbaacılığı'nda bir isim öne çıkar. Bu, "Mehmet Fikri" olarak da kayıtlara geçen Mehmet Fikri (Yağmur) Beydir. Mehmet Fikri adını öncelikle, *Ankebut* gazetesinin (haftalık olarak 31.07.1934 – 31.10.1935 tarihleri arasında 21 sayı olarak yayımlandı) başyazarı olarak görürüz.

Kıbrıs'ta Türk Matbaacılığında derin bir iz bırakan bir diğer isim olan M. Fikri Bey'in kendi matbaasını hangi tarih ve koşullarda kurduğu kesin olarak bilinmemekle beraber *Haber* gazetesinin yalnızca sahibi ve başyazarı olduğunu değil, aynı zamanda bu yeni gazetenin de Lefkoşa'da, "M. Fikri Matbaası"nda basıldığını kayıtlardan biliyoruz. M. Fikri Matbaası; "Haber" gazetesinden sonra yayınlanmaya başlayan *Ses*, *Vakit*, *Yankı*, *Ateş*, *Inkılâp*, *Kurun*, *Emekçi*, *Memleket*, *Milliyet*, *Vatan*, *Köylü* ve *Cumhuriyet* gazetelerinin basımını da yıllarca üstlenmiş bir matbaa idi. *Vakit* gazetesinin sahibi ve başyazarı *Hakkı Süleyman Sonder*, ilk sayısı 28 Ekim 1983'de, son sayısı 1941'de bazen haftada bir, bazen iki ve kısa bir süre de üç sayı olarak yayınlanan gazetesiyile ilgili olarak bilgi verirken şöyle der (Dedeçay, 1983: 54):

" Matbaa ve baskı durumu başlı başına bir problemdi. Yazılar tek harflerle elde diziliyor, baskı makinelerini elde işçiler çeviriyor, bu nedenlerle de baskı masraflı oluyordu. Fedakar ve cefakar bir matbaacı olan M. Fikri Bey, 1878 yıllarından itibaren İngiliz sömürge dönemi ile ortaya çıkan matbaacılık sektörünün ne zor koşullar altında yapıldığı ve teknolojik yetersizliklerden dolayı ağır olan çalışma koşullarına rağmen Kıbrıslı Türklerin, Rumlara karşı kendilerini savunmaktan vazgeçemedikleridir. Özünde ticari amaç için değil, Kıbrıslı Rumlara karşı milli direnç gereksinimimiz için kurulan matbaacılıkta, her ne kadar da, çalışan kişi sayısının o yıllarda az olması işin ağırlığını arttırsa da kadın matbaacıların da olduğunu görmek mutluluk vericidir. Türkçe gazetelerin çıkmasında çok emeği geçen bir kişiydi. Kendisini saygı ile anarım."

Kıbrıs Türk basınının ve edebiyatının ölümsüz adlarından *Hikmet Afif Mapolar* da *Mehmet Fikri Bey* ile ilgili anılarını anlatırken, o dönem matbaacılığının teknoloji hakkında ve o dönemlerde matbaalarda çalışan işçi sayısı hakkında fikir sahibi oluyoruz (Dedeçay,1989: 169):

"Halim selim, kendi halinde bir adamdı *Mehmet Fikri Bey*. Çok titiz bir matbaacıydı. İlkel usullerle iyi işler çıkarmaya çalışırdı. En büyük üzüntüsü bir keski bıçağının olmamasıydı. Elde dizer, elde basardı. Sonraları baskı makinesine motor takmış, sistemi 'motorize' etmişti! Gazeteci olma meraklısı olduğundan matbaa kurmuştu. *Efendi*, alçakgönüllü, yardımseverdi. Matbaasında yardımcılarını yoktu. *Şifa Hanım*la açarlardı matbaayı, birlikte çalışırlar, birlikte kaparlardı. Benim ilk yapıtlarımı *Şifa Hanım* dizdi, düzeltti ve bastı.

Ankebut, *Memleket*, *Hakikat*, *Masum Millet*, *Cumhuriyet* gibi gazeteler hep bu matbaada basıldı, bazıları da *Mehmet Fikri Bey*'in çıkardığı gazetelerdi bunlar. Atatürk harf devrimini yapınca, *Mehmet Fikri Bey* İzmir harf dökümhanesinden bir takım başlık, 2-3 kasa da harf getirdi, 12 punt. Dökümhane, *Fikri Bey*'e bu harflerin ömrünün 2-3 yıl olduğunu, yenilenmeleri gerektiğini söylemiş. *Fikri Bey*, 15-20 yıl bu harfleri hiç yıpratmadan, canı gibi koruyarak kullandı."

Yukarıdaki alıntıdan çıkaracağımız en önemli sonuç; 1878 yıllarından itibaren İngiliz sömürge dönemi ile ortaya çıkan matbaacılık sektörünün ne zor koşullar altında yapıldığı ve teknolojik yetersizliklerden dolayı ağır olan çalışma koşullarına rağmen Kıbrıslı Türklerin, Rumlara karşı kendilerini savunmaktan vazgeçemedikleridir. Özünde ticari amaç için değil, Kıbrıslı Rumlara karşı milli direnç gereksinimimiz için kurulan matbaacılıkta, her ne kadar da, çalışan kişi sayısının o yıllarda az olması işin ağırlığını arttırsa da kadın matbaacıların da olduğunu görmek mutluluk vericidir.

Kıbrıs Türk Matbaacılığının Gelişmeye Başlaması

Kıbrıslı Türklerde ilk matbaacılık çalışmalarını ve sorunlarını ele alan bu araştırmada en dikkat çekici

tarihsel özellik, Kıbrıslı Türklerde matbaacılık ve basın çalışmalarının gelişmesi için ulu önder Atatürk'ün göstermiş olduğu ilgi ve katkıdır. Özünde ticari amaç için değil, Kıbrıslı Rumlara karşı milli bir direnç gereksinimimizde ağırlık verilen gazete yayınları için alabildiğine ilkel ve çok zor koşullarda kurulan matbaalarımız (1878) , henüz harf inkılabı Türkiye'de gerçekleşmediği için (1 Kasım 1928), doğal olarak, baskı ve yayınlarda Eski Türkçe harfleri kullanılmaktaydılar.

1940'lı yılların ortalarına doğru önce *Halkın Sesi* sonra *Bozkurt* ve ardından da *İstiklal* gazeteleri daha iyi, daha gelişmiş baskı makinelerine yavaş yavaş sahip olmakla birlikte, baskı makinelerine ilişkin ilkellikler ve sorunlar hala sürmekteydi. Örneğin 1965-1969 yılları arasında önce haftalık, sonraları da günlük olarak yayınlanmaya başlayan *Zafer* gazetesi "makinesizlik" sorunlarını yaşamaya devam eden bir gazeteydi. *Zafer* gazetesi yazarlarından *Mustafa Güryel*, çok değil, daha kırk yıl öncemizin matbaa sorunlarını şöyle anlatır (Uludağ, 1982:5):

"1963 olaylarından sonra, yerli basının gerektirdiği şekilde davaya ağırlığını koyamadığı kanısındaydık. Toplumun görüşlerini yansıtacak bir yayın organına gereksinim duyduğumu anlamıştık. Dört arkadaş birleşip bu gazeteyi çıkardık. Kapanmasının nedeni baskılar değildi. "*Zafer*" haftalık olarak yayınlanmakta olan gazetelerin sahip olduğu bir basimevinde çıkıyordu. Bizim kendi basimevimiz yoktu önceleri. Kendi basimevi olan yayınevlerinde çıkmaya başlamışsak da, bir süre sonra bunun sakıncalarını gördük. Çünkü yayınevi sahipleri, gazetemizde savunduğumuz görüşlere sansür uygulamak istiyorlardı. Kendi doğrultularında yayın yapmamızı istiyorlardı. Kendilerine ters düşen görüşlerin yayınlanmasına izin vermiyorlardı. Dolayısıyla, kendimiz ayrı bir basimevi kurma durumunda kaldık. Kendi basimevimizde, harfleri elde diziyorduk, Bu ilkel bir biçimdi. Elle çevrilen bir baskı makinesinde de baskıyı gerçekleştiriyorduk. Daha sonra buna makine takılarak 'otomatik' baskıya geçmiştik. Daha sonraları olanaklarımızı geliştirmeye çalışmışsak da, birçok ekonomik zorluklarla karşılaşmıştık".

Kıbrıs, Misak-ı Milli sınırları içerisinde olmasa da, hiç kuşku yok ki Atatürk İngiliz sömürge yönetimiyle birlikte Kıbrıslı Türklerin içerisinde buldukları sosyal, kültürel, siyasal ve ekonomik sorunların büyüklüğünü ve ciddiyetini 1920'li yıllardan bilmekte idi. Atatürk'ün Kıbrıs'a ve Kıbrıslı Türklere olan dikkat ve ilgisini bir matbaa öyküsü ile aktarmamız gerek. Kıbrıslı Türkler arasında yetişmiş ve adı bugün dünyaca ünlü Profesör Dr. DervişManizade, "KIBRIS- Dün, Bugün, Yarın" adlı eserinde şu bilgileri verir (Manizade, 1975: 40-50):

"*Mehmet Remzi* (*Söz* gazetesinin kurucusu), gazetesi *Söz*'ü yeni harflerle basmak için girişimde bulunarak *Almanya*'ya siparişte bulunur. Bir rastlantı eseri aynı firmaya *Türkiye Hükümeti* de siparişte bulunmuş ve firma, *Remzi Bey*'in sipariş bedelini de *Türkiye Hükümeti*'nin faturasına

eklemiştir. Bu işler için görevlendirilmiş olan *Naşit Hakkı Uluğ Bey*, durumu *Mustafa Kemal'e* arz etmiş, bunun üzerine *Atatürk*, 'hay hay, *Söz* gazetesinin siparişi de bizim tarafımızdan ödensin. Kıbrıs'ta Türk sesi sönmesin', demiştir. *Atatürk*'ün sözleri yerine getirilir ve bugün kullanmış olduğumuz 29 harfli Türkçe alfabenin ilk kalıpları, *Söz* gazetesinde kullanılmak üzere Kıbrıs'a, *Mehmet Remzi Okan Bey'e* ulaştırılır.

8 Eylül 1920 – 22 Ocak 1942 yılları arasında önce haftalık, sonra haftada birkaç kez, daha sonraları da günlük olarak yayınladığı *Söz* gazetesi Kıbrıs Türk Basınının uzun süreli yayın yaşamında kalan ve etkin bir şekilde kamuoyu oluşturan gazeteleri arasında yer alır."

Manizade'nin kitabından yukarıda yapılan alıntıdan da anlaşılacağı gibi; Kıbrıs Türk basınında ve matbaacılığımızda ilk kullandığımız Latin harfler bize, Kıbrıs'ta Türk sesinin sönmemesi için *Atatürk*'ten armağandır.

SONUÇ

Yukarıdaki çalışmada özellikle 1878 yıllarından itibaren İngiliz sömürge dönemi ile ortaya çıkan matbaacılık sektörünün ne zor koşullar altında yapıldığı ve teknolojik yetersizliklerden dolayı ağır olan çalışma koşullarına rağmen Kıbrıslı Türklerin, Rumlara karşı kendilerini savunmaktan vazgeçmedikleri üzerinde önemle durulmuştur. Özünde ticari amaç için değil, Kıbrıslı Rumlara karşı milli direnç gereksinimi için kurulan Kıbrıs Türk matbaacılığında, her ne kadar da, çalışan kişi sayısının o yıllarda az olması işin ağırlığını arttırsa da kadın matbaacıların da olduğunu görmek mutluluk vericidir.

Çalışmamızda 1974 öncesi özellikle *Lefkoşa*'da, gazete yayıncılığı matbaacılık açısından ön plandaydı. Piyasa işleri pek önemsenmiyordu. Önemli olan şey, ticari kaygılardan çok; Türk toplumunun Rumlara karşı kendini savunabilecek bir ortam yaratmasıydı. Bunun için de kamusal alanlarda yani kahvehanelerde, köy meydanlarında ve kıraathanelerde konuşulan toplumsal hayat meselelerinin, geniş bir kitleye yayılmasını sağlamak için matbaacılığa bilhassa önem verilmiştir. İlk yıllarda matbaacılık sektörü çok zor koşullarda yapılmaktaydı. Matbaalarda çalışan kişi sayısı çok azdı. Hatta çoğu matbaalarda çalışan kişi matbaa sahibi ve eşinden başka biri değildi. Bu sebeplerden dolayı da o yıllarda kurulan matbaalar uzun ömürlü olamıyordu.

Matbaacılık sektörünün bugünkü durumuna bakacak olursak, yirmi beş- otuz yıl önce sektörde yaşanmaya başlanan olumlu gelişmeler sonucu, matbaa sayısı artmış ve bir süre toplum ihtiyacına cevap verebilmişlerdir. Global gelişme sonucu, mevcut matbaalar ihtiyacının önemli bir kısmını karşılayamaz duruma düşmüştür. Şöyle ki; globalleşme ile birlikte piyasanın tüketim geleneği değişmiştir. Piyasa artık mal

veya hizmet alırken şu kriterleri göz önünde tutmaktadır: Kalite, fiyat, sürat, güven. Sektörün teknolojik kapasitesi piyasanın bu taleplerini karşılayamaz duruma düşünce işler Türkiye'ye kaymaya başlamıştır. Buna rağmen, ülkedeki matbaa sayısı artmaya devam etmiştir. 1980'li yılların başında o zaman açılmaya başlayan matbaalara çirak olarak girenler artık usta olmuşlardır. Daha rahat yaşayabilmek için daha fazla gelire ihtiyaçları vardır. Piyasa koşullarında daha fazla kazanma şansı yoktur. Güneyle kontrollü bir ticaretin başlamış olması da piyasadaki rakipleri arttırmıştır. Matbaacılar büyük işlerde birbirleriyle değil, dünya ile yarışmak zorundadır. Onlarla yarışabilmek için de onların olanaklarına sahip olmak gerekmektedir. Bu nedenle bugünkü matbaacılarımız, ülkede bulunan küçük işlerle yetinmek durumundadırlar.

KAYNAKÇA

- ALTAY, H.Şefik(1969). Kıbrıs Türk Basın Kaynakları, Lefkoşa: Başarı Matbaası.
- BRIGGS, Asa ve BURKE, Peter (2004). Medyanın Toplumsal Tarihi,İstanbul: İzdüşüm Yayınları.
- DEDEÇAY, S. Sami (1989). Kıbrıs'ta Enformasyon veya Yazılı ve Sözlü Basın(Cilt 2),Lefkoşa: Lefkoşa Özel Türk Üniversitesi Yayınları.
- DEDEÇAY, S. Sami (1989). Kıbrıs'ta Enformasyon veya Yazılı ve Sözlü Basın(Cilt 1),Lefkoşa: Lefkoşa Özel Türk Üniversitesi Yayınları.
- FEDAİ, Harid veATUN, Suna(2004). Kıbrıs Türk Kültürü Makaleler – 1,Lefkoşa: Mağusa Tarihini Araştırma ve Yazın Vakfı Yayınları.
- GÜREL, S. Şükrü (1985). Kıbrıs Tarihi (1878-1960) Kolonyalizm, Ulusculuk ve Uluslararası Politika,Ankara: Kaynak Yayınları.
- GÜDAOĞLU, Gürdal(2009). "Kıbrıs'ta Siyasaldan Tecimsele Etik Savrulma", Medya ve Etik Sempozyumu 7-9 Ekim 2009 Fırat Üniversitesi İletişim Fakültesi, http://staff.neu.edu.tr/~ghudaoglu/index_files/Page1753.htm.(Erişim tarihi: 03/12/2012).
- HÜDAOĞLU, Gürdal (2007).“Siyasal Dönüşüm”; Saray önünden Ekran Önüne, http://staff.neu.edu.tr/~ghudaoglu/index_files/Page1158.htm.(Erişim tarihi: 03/12/2012).
- KONUR, İsmet(1938). Kıbrıs Türkleri, Lefkoşa: Bürhaneddin Matbaası
- MANİZEDE, Derviş (1975). Kıbrıs Dün Bugün Yarın, İstanbul: Kıbrıs Türk Kültür Derneği İstanbul Bölgesi Yayınları.
- ULUDAĞ, Sevgül(4 Aralık 1982). "Basın Basın Dediğimiz", Kıbrıs Postası Gazetesi, s. 16.